
Družbene vrednote in urejanje prostora

Author(s): Zdravko MLINAR

Source: *Urbani Izziv*, No. 18, VREDNOTE IN VREDNOTENJE (december 1991 / December 1991), pp. 3-5

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180669>

Accessed: 26-10-2018 10:54 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Zdravko MLINAR

Družbene vrednote in urejanje prostora

Živimo v času radikalnega prevrednotenja vrednot. To velja za svet v celoti, še posebej pa za t. i. post-socialistične družbe. Tako lahko tudi pri nas ugotovljamo, da temeljne vrednote in ideološke usmeritve iz naše polpretekle dobe izgubljajo svoj pomen ali pa celo dobivajo značaj "kontravrednot". V tem smislu je značilno, da:

1. se umika **kolektivizem**, ki ga izriva vse bolj izrazito vrednotenje svobode in avtonomije posameznika;
2. **egalitarizem** (ki se je v prostoru izražal tudi kot uniformnost in "sivilo") nadomešča večja strpnost do razlik v materialnem bogastvu;
3. **načrtnost** (planiranje) izgublja dosedanje apriorno veljavo in s tem razširja prostor za večjo spontanost;
4. **usmeritev v prihodnost** postaja vse bolj odprta tudi za vključevanje elementov "dediščine" iz preteklosti;
5. večja demokratičnost izpodkopa dosedanje **nestrpnost do drugačnega** (ko je bilo drugačno celo sinonim sovražnega);
6. **revolucionarnost** kot težnjo k radikalni, kvalitativni preobrazbi, prepušča svoje mesto reformizmu in pragmatizmu;
7. namesto **nematerialnih spodbud** na številnih področjih stopajo v ospredje materialne koristi in zasebniška "posesivnost";
8. namesto prejšnje **grandomanije** se danes poudarja "small is beautiful", pa bodisi da gre za gospodarstvo (industrijo), za turizem ali stanovanjsko gradnjo;
9. namesto uveljavljanja **človeka kot gospodarja nad naravo** prihaja danes do manj pretenciozne usmeritve, ki človeka šteje le za enega od členov v naravnem okolju.

Z vidika vsake od zgoraj - le bolj ilustrativno - izpostavljenih vrednotnih usmeritev (tako kot tudi njihova hkratnega vplivanja) bi bilo treba

podrobnejše analizirati njihove učinke za izoblikovanje prostorske organizacije in na samo življenje prizadetih prebivalcev na ravni stanovanja, naselja in v širših teritorialnih okvirih. Njihova vloga pa je omejena iz naslednjih razlogov:

1. Ker prikazano predstavlja samo (nekatero) institucionalizirane vrednote na ravni družbenopolitičnega sistema, ki so le do neke mere prodrle tudi v dejansko delovanje in v neformalni "svet življenja" ljudi; obenem pa poleg njih deluje še vrsta drugih, ki jih je politika puščala ob strani.

2. Ker gre za različno dinamiko spreminjanja posameznih sestavin družbenega in fizičnega okolja; ne glede na vso "revolucionarnost" in poudarjanje družbene enakosti še po skoraj petih desetletjih ostaja nespremenjeno dejstvo (kar je vidno pri nas v Ljubljani, še bolj pa recimo v Budimpešti in drugod), da nekateri stanujejo v prostornih in sončnih stanovanjih, v lepo oblikovanem pročelnem krilu stavbe, drugi pa utesnjeno, v majhnih, vlažnih in temnih stanovanjih ob skupnem dvorišču. Skratka, družbene vrednote se spreminjajo hitreje kot pa fizična struktura grajenega okolja.

3. Hkrati s povedanim pa je treba upoštevati, da je institucionalizacija celotnega sklopa vrednotnih usmeritev socialističnega in komunističnega gibanja, ki so se porodile iz družbenih razmer devetnajstega in začetka dvajsetega stoletja, privedla do njihove **okostenelosti**; tako niso (več) predstavljale primerne vodila in v številnih pogledih jih je življenje prehitelo.

4. Deklarirane prioritete vrednote pa še zlasti niso vodile do pričakovanih učinkov zato, ker jih je politika enostransko absolutizirala. S tem pa je povzročala nepredvidene in neželene

posledice, ki so konec koncev ves sistem privedle v krizo in v razsulo. Tako je bilo značilno forsiranje kolektivnega in "družbenega" (npr. v stanovanjski gradnji). "Družba" je kot **alternativa** nadomestila posameznika, namesto da bi ga vključevala in hkrati krepila njegovo individualnost. Novo so uveljavljali kot negacijo ali vsaj kot razvrstitev starega; načrtnost kot zanikanje spontanega ipd.

Z vidika prostorske organizacije družbe je bilo značilno, da se je kolektivizem uveljavljal na preživelih predpostavki, da je mogoče večjo stopnjo povezanosti med ljudmi doseči (predvsem) s fizičnim zblizanjem ljudi, torej z bolj zgoščeno naselitvijo in koncentracijo prebivalstva. Takšno prepričanje izhaja iz časa, ko še ni bilo avtomobila in še pred nastopom "komunikacijske revolucije", ko je fizična oddaljenost predstavljala sinonim izključenosti iz družbe. Naše raziskave pa so nas že sredi šestdesetih let (v Velenju) opozorile, da so si ravno v največjih stanovanjskih zgradbah stanovalci najbolj odtujeni in imajo sorazmerno najmanj medsebojnih stikov.

"Socializem" industrijske dobe je poudarjal pomen "ljudskih množic". Pri tem je šlo za agregiranje ljudi, tako da se je utopila posebna identiteta posameznikov in skupin. Danes pa - ne le pri nas, temveč tudi na Zahodu - vse bolj izstopa vrednotenje individualne raznovrstnosti pri delu, v šoli, v stanovanjskem okolju in drugod. Na Balkanu in v SZ nerešeno nacionalno vprašanje sicer sproža konflikte, ki krepijo notranjo homogenizacijo in nacionalne stereotipe. Večdar pa ostaja dolgoročna perspektiva političnemu in kulturnemu pluralizmu (multikulturalizmu) ter individuaciji, ki se krepijo hkrati s svetovljanstvom in univerzalizmom. Oboje skupaj, tj. enotnost individualizma in univerzalizma, pa predstavlja srž dolgoročne usmeritve tudi v iskanju optimalne prostorske ureditve na vseh ravneh teritorialno-družbene organizacije. Tu gre za objektivni razvojni trend in tudi za vrednote, ki jih bo treba upoštevati tako v načrtovanju stanovanjskih prostorov, kot tudi v širših teritorialnih okvirih.

Pri tem se že danes zastruje razhajanje med vrednotami starejših in mlajših generacij. To se navezuje na povsem praktična vprašanja in zadeva ogromna materialna sredstva npr. v stanovanjski gradnji. Tako starši - kot graditelji družinskih hiš - še vedno delujejo nekako po inerciji, tj. na podlagi predstav o tradicionalni, širši (če že ne patriarhalni) družini, in gradijo večje hiše, v katerih je dovolj prostora tudi za bodočo družino enega od otrok. Nasprotno pa mlajšim predstavlja **pomembnejšo vrednoto njihova samostojnost** kot pa **materialne prednosti** in ugodnosti, ki jim jih nudi takšna rešitev. Rajši se odselijo od doma in začnejo "na svoje", kot da bi pristali na omejevanju svoje samostojnosti pod okriljem svojih staršev. Šele s podrobnejšo raziskavo pa bi lahko natančneje preverili naša opažanja in indikacije, da gre zaradi takšnega razhajanja med vrednotami dveh generacij za velike neizkoriščene stanovanjske površine.

Velika dinamika družbenih sprememb je očitno prehitela starejše generacije, ki tako vlagajo svoja sredstva in moči v brezperspektivne "rešitve", ki jih mladi vse bolj zavračajo. Sicer pa tudi znotraj družine prihaja do vse večje diverzifikacije med družinskimi člani glede njihovega sloga življenja, glede njihovega okusa, družabnikov, dnevnega ritma itd. To pa terja tudi večjo diferenciacijo in fleksibilnost v organizaciji stanovanjskega prostora.

Na podoben način lahko na številnih področjih razkrivamo kako človekova individualnost oz. edinstvena identiteta postaja vse pomembnejša vrednota. Kot taka pa teži, da najde svoj izraz (posebno "nišo") tudi v prostoru in času. Namesto množične proizvodnje, množične kulture in množične potrošnje standardiziranih proizvodov stopa v ospredje diverzifikacija in individuacija. Ob tem pa je tudi vse bolj poudarjena **pravica do drugačnosti** tako na ravni skupin kot posameznika. Takšne težnje se kažejo v izobraževanju (kar terja spet večjo členitev in fleksibilnost šolskega prostora, pa tudi možnost deinstucionalizacije oz. "razšolanja"), podobno kot v zdravstvu, kulturi in na drugih področ-

jih. Iskanje identitete se pojavlja tudi v obliki "novega lokalizma" in regionalizma.

V razliko od znanih poizkusov socialističnega kolektivizma, ki so temeljili na agregiranju, nivelizaciji in povprečju, se nam sedaj nakazuje perspektiva **integracije raznovrstnosti** ("enotnosti raznolikosti"). Vse večja avtonomija posameznikov in skupin bi sama po sebi tudi v prostoru in času povečevala raznovrstnost, ki bi vodila v anarhičnost. **Anarhičnost** pa niti v funkcionalnem niti v estetskem smislu ni vrednota, ki bi jo ljudje sprejemali. Prav tako pa odklanjajo **uniformnost**, do katere pride ob prevladi sistema nad posameznikom. Prostorsko planiranje v "post-socialistični" družbi naj torej ne bi grobo reagiralo na enostranskosti (kolektivizma) iz preteklosti in s tem zahajalo spet v druge, le v nasprotni smeri. Njegova najtežja naloga je ravno iskanje sinteze individualnega in skupnega, ki naj bi se tudi v prostorski organizaciji izražalo kot enotnost raznolikosti.

Končno naj izpostavim še nekaj vprašanj, ki zadevajo stičišča med družbenimi vrednotami in "urejanjem prostora".

Družbene vrednote imajo latentno dosti skupnega s "prostorskim urejanjem", hkrati pa marsikaj kaže na to, da je to dvoje še močno vsaksebi. Prostorsko in urbanistično planiranje dostikrat - vsaj v praksi - družbenih vrednot ne vključuje kot sestavino "**stroke**" v ožjem, "pravem pomenu" besede. Iz naše polpretekle dobe lahko povzamemo, da so vrednote v planiranju nasploh imele vlogo nekakšne **fasade**, ki je zagotavljala legitimnost ("pravilno naravnost") posameznih dokumentov. Ob tem pa praviloma ni prišlo do operacionalizacije izpostavljenih vrednotnih usmeritev, tako da so v presojah glede konkretnih vprašanj lahko hkrati prevladala povsem ad hoc uporabljena merila, inercija ali zdravi razum.

Tako prihaja do paradoksa, da tiste, kar je proglašeno kot najpomembnejše, ne vgrajujemo v prostorsko organizacijo družbe. Eden od razlogov je v tem, da so družbene

vrednote praviloma izražene v splošni, abstraktni obliki in kot takšne predstavljajo nekaj dokaj "neotipljivega" in težko merljivega. Tako v praksi kot tudi v spoznavnem procesu pa je značilno, da se najprej upošteva, kar je najbolj vidno in "otipljivo". Iz tega sledi določena pristranskost, tako da dejansko bolj upoštevajo materialne, fizične elemente okolja (same zase) kot pa takšne abstraktno izražene vrednote, kot je svoboda ipd. Tudi delitev dela med tehniko in družboslovjem še s svoje strani zaostruje problem. Pri tem je pred sociologijo naloga, da približajo abstraktno opredeljene vrednote konkretnim življenjskim situacijam. V študiju arhitekture in urbanizma pa bi (ob pretežno estetskih in funkcionalno-tehničnih merilih) morali tudi družbene vrednote - v širšem smislu - vključevati kot element svoje stroke in kot vodilo v iskanju optimalne prostorske organizacije.

Prof. dr. Zdravko Mlinar, dipl. sociol.,
Fakulteta za družboslovne vede, Ljubljana.

Literatura:

1. Mike Featherstone, *Consumer Culture and Postmodernism*, London, Sage Publications, 1991.
2. Richard Hixon, *Privacy in a Public Society*, Oxford, Oxford University Press, 1987.
3. Philip Jacob, *Values and the Active Community*, New York, Free Press, 1970.
4. Kritika kolektivizma, zbornik, izbor in predgovor, Vladimir Gligorov, Beograd, Filip Višnjic, 1988.
5. John Mill Stuart, *O slobodi*, Beograd, Filip Višnjic, 1988.
6. Zdravko Mlinar, *Social Values and Decision Making in Urban Planning*, *The New Atlantis*, No. 2, Milano, 1971.
7. Zdravko Mlinar, *Konflikti, vrednote in razvoj*, *Anthropos*, št. 1/2, 1972.
8. Zdravko Mlinar, *Urbanistični kriteriji za urejanje stanovanjskih območij, sociološki pristopi*, Ljubljana, UI SRS, 1978.
9. Zdravko Mlinar, *Individualna avtonomija in človekove pravice v razvojni perspektivi v zborniku: Študijski dnevi FSPN: Socializem in demokracija*, Ljubljana, FSPN, 1989.
10. Michael Peter Smith, *The City and Social Theory*, Oxford, Basil Blackwell, 1980.